

EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES A GIRONA: SONDATGES I TROBALLES A LA PLAÇA DE SANT DOMÈNEC*

(*) Aquest treball forma part d'un conjunt de publicacions l'objecte de les quals és anar donant a conèixer el material arqueològic i les troballes fetes a Girona a través dels anys i que moltes vegades la modestia dels resultats ha dificultat la seva publicació. Malgrat tot, creiem, que el seu estudi és interessant i complementa la visió sobre alguns aspectes de la història de l'antic municipi romà. Serveixin aquestes ratlles d'humil homenatge a En Miquel Oliva, a En Francesc Riuró i a tota la gent del Servei d'Investigacions Arqueològiques que amb infinita paciència han anat recollint fragments ceràmics procedents de mil llocs diferents, han vigilat amb admirable continuïtat les obres fetes a la ciutat vella, i han excavat, sempre que ha estat possible, en aquell sector, aprofitant un enderroc, una obra de pavimentació o qualsevolga altra ocasió.

per
Josep M.ª NOLLA

El primer intent sistemàtic d'estudiar científicament el recinte de Girona fou organitzat per l'**Institut d'Estudis Catalans** i el portà endavant en J. de C. Serra i Ràfols qui d'aleshores ençà, es preocupà amb constància dels problemes que presentava el perímetre emmurallat (1).

Una de les tasques empreses fou la d'excavar a peu de muralla sempre que era possible per a poder-ne estudiar els basaments. Els resultats foren prou importants car es descobriren coses insospitades fins aquell moment (2).

Un dels sectors estudiats fou el de la plaça de Sant Domènec, particularment la zona Nord, i el pati de l'antic convent de la Sagrada Família, on s'obriren, als peus de les fortificacions, llargues trinxeres amb magnífics resultats: efectivament, primer sota el paviment del petit carrer que comunica la plaça de Sant Domènec amb el carrer d'Alemanys, se seguia sense problemes el basament de la muralla que venia de l'Est (de la torre del Telègraf davant de la Gironella) i, en acabar, formava una curiosa porta, molt ben defensada i especialment complicada, que fou anomenada **Rufina** per la llarga tradició que aquest nom tenia en aquell sector (3).

Aquesta porta, una de les tres que coneixem del municipi romà (4), és avui dia únicament visible en planta en trobar-se una part a l'interior de l'antiga rectoria de la Catedral que forma un dels límits d'aquell petit passatge, i l'altra arrasada a nivell de fonaments, es troba per sota l'actual paviment i per tant és del tot impossible de veure-la.

Malgrat tot, els treballs menats per en Serra i Ràfols clarifiquen força bé l'estructura general de la porta: una torre quadrangular (rectangular), ben visible i molt ben conservada, avançada i la direcció natural de la muralla que venia de l'Est i que de fet, es ficava dins de l'angle interior de la torre, formen una doble porta, oberta, primerament a l'Est i amb una amplada màxima aproximada de 2'10 m., i després al Sud i ja entrant dins de la ciutat, amb una amplada, ara, de 2 m. La forma, en

---

(1) La figura d'En J. de C. Serra i Ràfols i la tasca que menà a Girona podeu veure-la reflectida a J. M.ª NOLLA, Serra i Ràfols i el coneixement científic de l'antiga Gerunça, a *Revista de Girona*, 84, 1978, pàgines 257-263.

(2) Entre altres coses recordem la descoberta del basament romà de la torre del Telègraf, la reutilització d'elements arquitectònics durant la construcció de les muralles romanes tardanes, en aquest mateix sector, la independència de les fortificacions de la torre Gironella respecte el perímetre emmurallat de la ciutat, etc.

(3) Sobre aquest nom i la seva continuïtat podeu veure: J. de C. SERRA I RÀFOLS, *Les muralles ibèriques i romanes de Girona*, a *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMXXVII-MCMXXXI, pàg. 72, nota 1.

(4) Les altres dues es troben a Sobreportes, perfectament visible (porta Nord) i a l'inici del carrer de la Força a l'antiga plaça del Correu Vell, enderrocada l'any 1857.

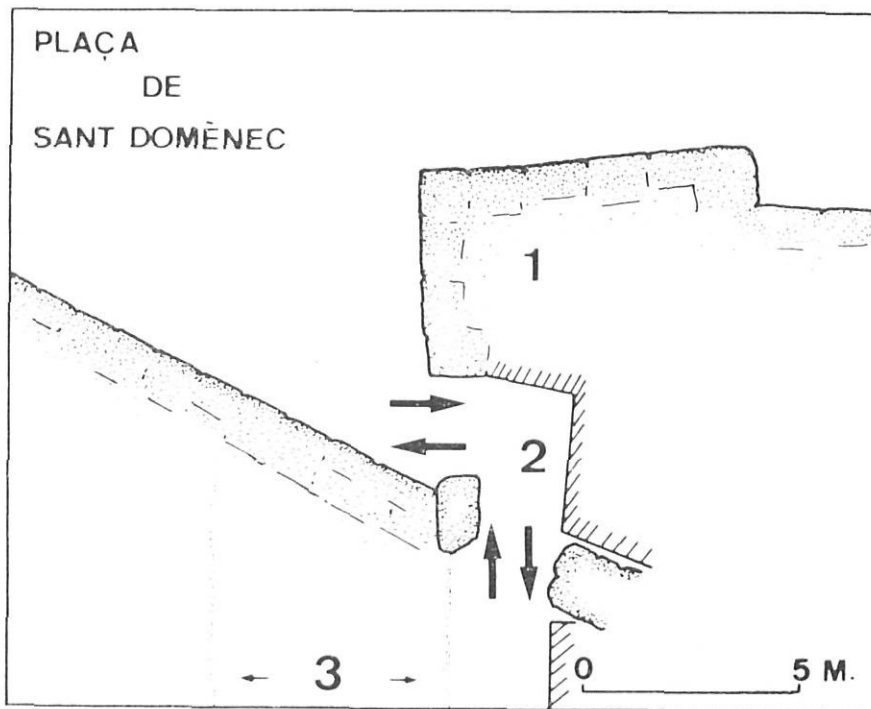

Figura 1. - Planta, segons Serra i Ràfols, de la Porta Rufina. 1. Torre rectangular encarregada de la defensa. 2. Entrada. 3. Situació de l'actual carrer.

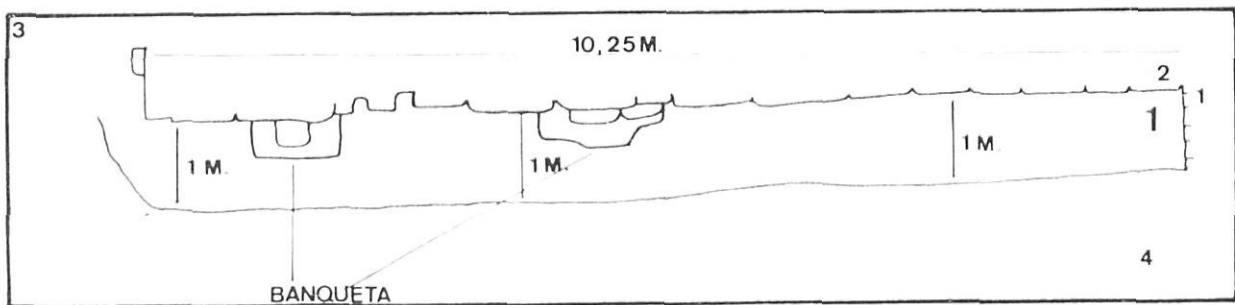

Figura 2. - Croquis amb la planta de la trinxera oberta l'any 1071 al peu de la muralla. 1 (nùm. gros) fòssat. 1. Façana edifici de LES ALIGUES. 2) Muralla. 3) Passatge que comunica la plaça de Sant Domènec amb el carrer d'Alemanys. 4) Plaça de St. Domènec.

angle recte, era especialment adient per a una fàcil defensa, en canvi molt poc indicada per a facilitar l'entrada i sortida de vehicles. Les marques dels botons metàl·lics de les rodes dels carros, obligats a manobres forçades, són encara ben visibles sobre alguns del carreus de pedra sorrenca del brancal de la porta (5).

Aquest és, sens dubte, el descobriment més important fet en aquest sector, però durant l'excavació es recuperaren materials arqueològics d'algun interès, tot i que Serra i Ràfols en les seves publicacions, no en parla. Sabem, per en Francesc Riuró que va col·laborar activament a les tasques d'excavació, que fou localitzada ceràmica «ibero-romana» (nom complex i autèntic calaix de sastre que serveix per entaforar-hi la ceràmica oxidada comuna de cronologia poc precisa però, de segur, romana) en quantitats considerables i que una mica més enllà, a l'oest de la torre que protegia la Porta Rufina, fou trobat un objecte de bronze, ben

(5) Sobre la Porta Rufina podeu consultar: SERRA I RÀFOLS, *Les muralles...*, citat, pàg. 76, fig. 117; ID., *El recinto antiguo de Gerona*, a *Archivo Español de Arqueología*, 47, 1942, pàgs. 125-126, i fig. 22.

Figura 3. - El tram de muralla prospeccional tal com pot ésser vist avui dia. Són ben visibles les filades i els carreus de pedra sorrenca de la muralla romana tardana.

conservat, tal vegada i així cal pensar-ho, un **Scalpellum**. Tant d'unes troballes com de les altres, mai més no se n'ha sabut res (6).

Des d'aquella llunyana data, pel que sabem, no es tornaren a fer treballs ni descobertes en aquesta zona, fins que durant unes obres d'anivellament l'any 1961, davant la façana de l'antic Seminari Menor, actual Facultat de Lletres del Col·legi Universitari de Girona, foren localitzats entre la terra remoguda, alguns fragments de ceràmica vidriada, de ceràmica grollera fumada, juntament amb alguns fragments de vidre romà.

- 1) Diàmetre base: 90 mm.

Peu d'una copa alta i esvelta, de base còncaua i molt alta. La superfície de

repòs formada per un replegament del vidre. De color blanc/grogós, poc transparent. Hi cauen de la paret fines capes daurades i verdoses.

Per segona vegada l'any 1963 i d'un indret veí entraren al Museu fragments de vidre i ceràmica de no pas gaire importància tot i que algun d'ells eren, evidentment, romans.

Però fou l'any 1971 quan el Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació, aprofitant unes obres de canalització d'aigües i de pavimentació, pogué efectuar uns sondatges a peu de muralla i entorn de l'àrea de la Porta Rufina prospeccionada anys abans per l'Institut. La informació sobre aquesta petita campanya es troba en un no gaire llarg **Diari d'Excavacions**, il·lustrat amb uns croquis poc precisos i amb una completa col·lecció de fotografies.

Fou el mes d'octubre d'aquell any quan s'obrí una trinxera de 10'25 m. de llargada i solament 1 m. d'amplada sota el tram de muralla que hi ha entre la façana de l'edifici de **les Àligues** i l'inici del passatge que comunica la plaça i el carrer d'Alemanys. Els resultats,

(6) Notícia a F. RIURO, **El poblament i la cultura ibèrica del Gironès**, a Revista **Víctors**, 3, 1936 (sense indicació de pàgines). Segons aquest autor, el possible **Scalpellum** (i cal suposar que també la ceràmica) foren portats a Barcelona per En Serra i Ràfols i allí s'haurien perdut.

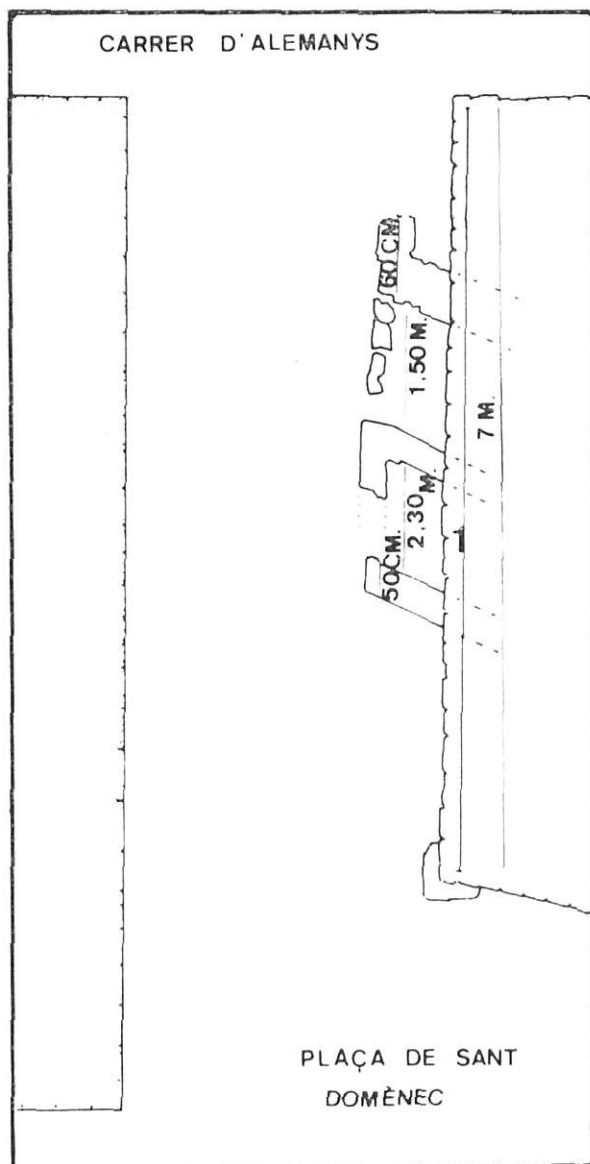

Figura 4. - Croquis de les troballes fetes sota el paviment del passatge que comunica el carrer d'Alemanys i la plaça de Sant Domènec. 1) Dipòsit d'aigua.

si bé no gaire espectaculars posaren de manifest unes quantes filades, incompletes, de carreus romans, alguns de les quals poden veure's, encara ara, en haver-se rebaixat el nivell del sòl de la plaça.

L'any següent, el 1972, durant el mes de maig començaren de bell nou les excavacions, centrant-se en aquesta ocasió, sota el paviment del passatge situat entre Sant Domènec i Alemanys i explorant tota la zona. Es desenterraren alguns grans carreus de pedra sorrenca de la muralla i més al Nord restes de fonaments d'uns murs i d'un possible dipòsit d'aigua amb les parets recobertes d'«opus signinum», molt malmès però interessantíssim. Llastimosament aquestes construccions continuaven cap a lle-

vant, perdent-se per sota les parets de la casa veïna del tot inexplorable.

El material arqueològic que proporcionaren aquestes dues prospeccions és poc important i bàsicament format per ceràmiques medievals i modernes (reflexos metàl·lics, vidriada, etc.). Entre les coses més antigues cal fer menció d'un parell de fragments de ceràmica campànica B, d'un fragment de ceràmica d'engalba blanca, un fragment de T.S. Sudgàllica, i alguns fragments de vasets de vidre, a part de les peces que veurem a continuació:

- 2) Diàmetre boca: 228 mm.
Recipient de parets obertes i corbades i robust llistell entorn del vas. Argila dura, força ben depurada i bicolor, beige i grisosa. Les parets externes, molt polides, són de color beige. Possiblement es tracta de ceràmica comuna oxidada tardana, ja que sembla una imitació de la forma Lamboglia 24/25 de la T.S. Clara D.
- 3) Diàmetre boca: 150 mm.
Llavi robust engruixodit a la part de dalt. Argila rosada, dura i compacta. Àmfora de tipus indeterminat.
- 4) Fragment alt i cilíndric d'un coll d'ungüentari.
Vidre verdós, poc transparent, amb escames.
- 5) Diàmetre boca: 15 mm.
Coll molt alt i estret, lleument tronco-cònic, d'un petit ungüentari. El llavi molt obert vers l'exterior. Color verdós poc transparent.

Finalment caldria parlar d'unes troballes interessants recollides el mes de desembre de 1975, per uns obrers que treballen en aquest indret, prop de l'escalinata del convent de Sant Domènec i que gentilmente portaren al Museu. En aquesta oportunitat, el valor de la descoberta, rau únicament en la ceràmica, un conjunt poc abundant però força homogeni i notable.

- 6) Diàmetre de la base: 35'5 mm.
Petit peu d'un vaset molt motllurat. Argila, ben depurada, dura, de color taronjós molt suau. Vernís molt ben repartit, fi i de gran qualitat, poc brillant i de color marronós beige, sobre una capa anterior de color roig coral. Al fons intern és ben visible un **sigillum** rectangular (10 x 4 mm.) on s'hi pot llegir fàcilment AMA. Forma indeterminada. T.S. Aretina. Per les característiques del **sigillum**, i pel perfil de la peça l'hem de considerar un producte tardo-aretí del segle I d.C.

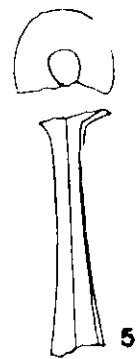
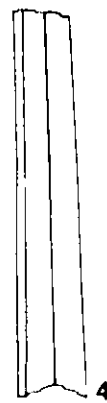
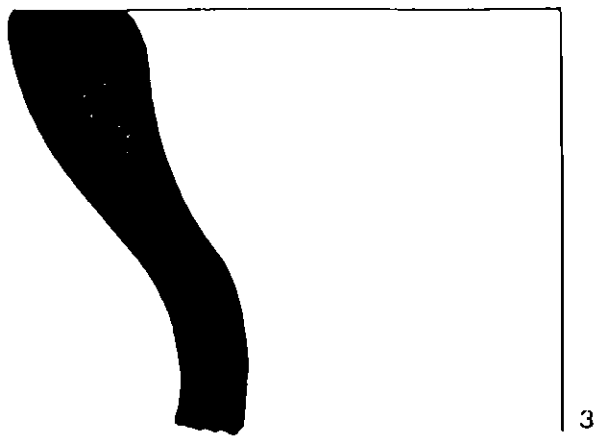
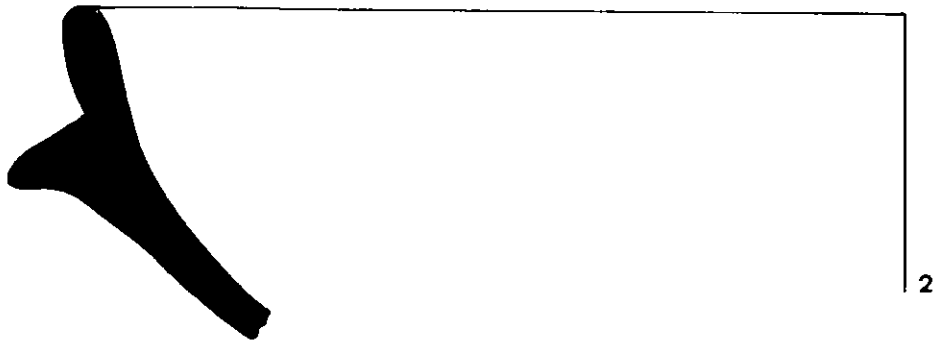
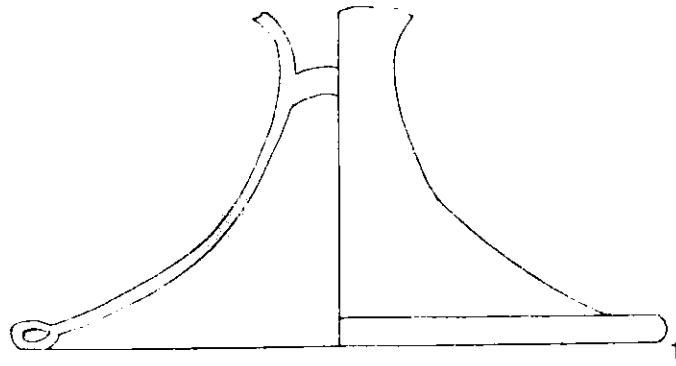

Figura 5. - 1) Copa de vidre. 2) Ceràmica oxidada. 3) Amfora. 4) Fragment del coll d'un ungüentari de vidre. 5) Fragment d'un ungüentari.

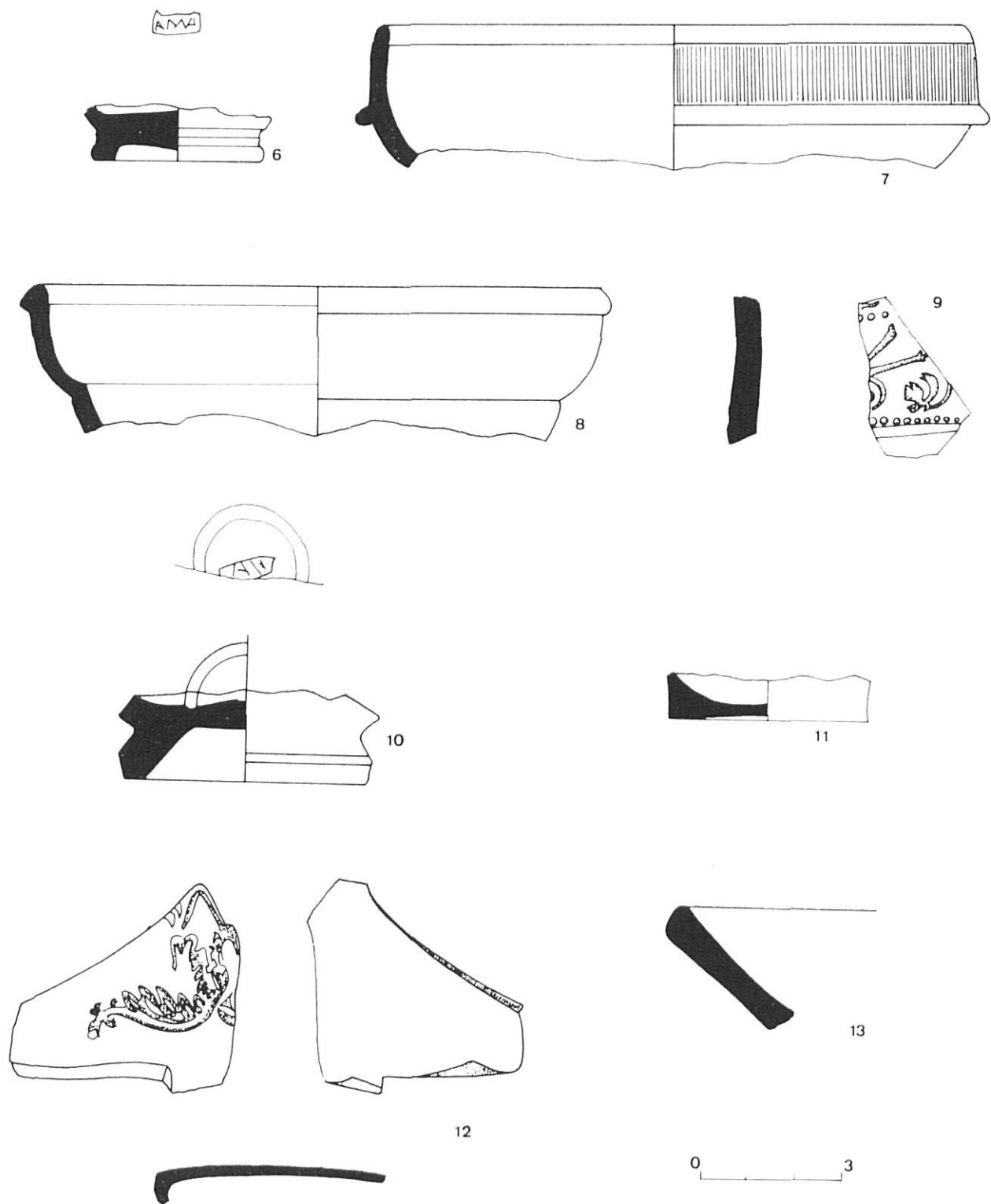

Fig. 6. - 6) Ceràmica tardo-aretina. 7) Ceràmica T.S. sudgàl.lica. 8) T.S. sudgàl.lica. 9) T.S. sudgàl.lica. 10) T.S. sudgàl.lica. 11) Ceràmica de parets fines. 12) Fragment de llàntia. 13) T.S. Clara D.

- 7) Diàmetre de la boca: 124 mm.
Petit vol de parets corbades, amb un llistell a la cara externa. L'argila, taronja rosada, dura i molt ben depurada. Vernís de qualitat, molt fi, de color vermellós beige. A la paret externa s'hi pot veure una senzilla decoració feta a base de finíssimes incisions verticals. Forma Dragendorff 24/25 T.S. Sudgàllica. Segle I d.C.
- 8) Diàmetre de la boca: 118 mm.
Petit bol. Argila ben depurada, dura i de color taronjós. Vernís brillant, fi, de color vermellós beige. Forma Dragendorff 27. T.S. Sudgàllica. Segle I d.C.
- 9) Fragment de paret d'un gran vas. Argila ben depurada, dura, de color vermellós. Vernís fi, ben repartit, brillant, de color vermellós beige. La decoració, visible a la paret externa, molt fragmentada, de temes florals. T.S. Sudgàllica (forma indeterminada). Segle I d.C.
- 10) Diàmetre de la base: 51 mm.
*Peu d'un bol motllurat externament. Argila ben depurada, dura, compacta, de color vermell fosc. Vernís brillant, fi, de color vermell marronós. Al fons intern és possible veure-hi, dins d'un cercle irregular imprès, un **sigillum** il·legible. T. S. Sudgàllica. Forma indeterminada. Segle I d.C.*
- 11) Diàmetre de la base: 42 mm.
Petit vaset de parets fines. Argila dura, de color taronja rosat, molt ben depurada. La paret externa fina i polida, és de color vermellós. Les marques del torn hi són ben visibles. Possiblement, segle I a. C.
- 12) Fragment d'una gran lucerna de forma *triangular*.
Argila dura, ben depurada, de color beige molt clar. Vernís, a la paret externa únicament, de color roig coralí, molt brillant i ben fixat. Magnífica decoració de tema floral. L'hauríem de datar als voltants del segle I d. C.

- 13) Diàmetre imprecís.

Gran plat de parets cbertes i llavi senzill engruixodit. L'argila és dura, molt rugosa, de color taronja. Vernís irregular, ben repartit, de color taronja molt clar. Forma Lamboglia 58 (Hayes 80 B). T.S. Clara D. Meitats-final s. V.

Consideracions finals

El descobriment, transcendent de la **Porta Rufina**, canvià força la idea general sobre l'estructura urbana del municipi romà, però, per altra banda, la seva situació responia a unes necessitats immediates. En efecte, tant la porta Nord de la ciutat, a Sobreportes, com la Sud, localitzada a l'antiga plaça del Correu Vell, a l'inici del carrer de la Força, es troben lluny del sector de Sant Domènec, més per les dificultats topogràfiques que per la distància.

La ciutat va créixer fixada a la falda de la muntanya aprofitant les irregularitats i salvant com podia les inclinacions naturals del sòl. Tanmateix, a l'alçada de l'actual Catedral, el turó conforma una esplanada natural, no gaire ampla, però sí força llarga, ocupada ara per ara, per la Seu, la plaça dels Apòstols, plaça dels Lledoners, inici del carrer d'Alemanys i plaça de Sant Domènec. La Porta Rufina serviria, doncs, per a comunicar aquesta zona alta de la ciutat, on per raons topogràfiques caldria situar-hi, tal vegada, el centre civil del municipi (*fet difícil de provar rotundament*), amb l'exterior immediat que cal imaginar ocupat i habitat des de molt aviat tal com semblen demostrar les troballes arqueològiques fetes en aquells indrets i que acabem d'estudiar, i també amb tota la població dispersa que viuria a les altures en aquestes darreres estribacions de les Gavarres, que tindrien, d'aquesta manera un accés molt més còmode a la ciutat.

Interessants també foren els fonaments trobats dins de muralla, malauradament no del tot excavats i molt malmesos per a permetre'ns treure conclusions vàlides, però resulten ésser unes de les poques restes de construccions urbanes d'època romana localitzades fins ara a Girona. Tal vegada d'aquí uns quants anys noves troballes d'aquesta mena permetin precisar la topografia urbana del municipi romà.